

ICOANE POSTBRÂNCOVENEȘTI CARE ÎNFĂȚISEAZĂ CÂTE DOI SFINȚI DIN COLECȚIA DE ARTĂ VECHĂ ROMÂNEASCĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN AURELIAN SACERDOȚEANU VÂLCEA

Mirea Diana¹

scrocioab_diana@yahoo.com

Keywords: *post-brancovean icons, Brancovean school, art history.*

Summary: *In this article I have tried to highlight four interesting postbrancovean icons showing two saints who are not bound by any account in Christian worship. The examples given confirm the art trends of the time such as the existence of a legacy of the Brancovean school, rustication or Western influences observed by specialists in the field of the history of art.*

Perioada postbrâncovenească aparține unui secol efervescent în care au existat conflicte pe teritoriul Țării Românești, dar și noi idealuri umane, ca în toată Europa perioadei iluminate, și care au ajuns într-o măsură mai mică și în Țările Române. În acest context, arta evidențiază elemente interesante, care împletesc pictura ortodoxă tradițională și arta brâncovenească de stil nou, influențată într-o anumită măsură de arta rococo și neoclasică din vestul Europei. Există multe subiecte din arta veacului fanariot care merită studiate. Acest articol este dedicat unei categorii de icoane ușor diferite față de temele iconografice întâlnite frecvent în biserici, nu neapărat prin sfinții reprezentați, cât prin faptul că întâlnim în aceeași icoană doi sfinți care nu sunt legați prin anumite relații în cultul creștin. Astfel de asocieri nu sunt singulare în istoria artei românești, ele fiind expresia pe de o parte a necesităților iconografiei bisericești și pe de altă parte a mentalității, respectiv a cerințelor comanditarilor. Cel mai adesea aceștia fac parte din pătura burgheziei locale, care apelează la pictori cu școală, din zonă. În colecția de artă veche românească există patru icoane postbrâncovenești care reprezintă câte doi sfinți, datate începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și până în deceniul al doilea al secolului al XIX-lea.

Prima îi reprezintă pe *Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Împărat Constantin*² și este o icoană împărătească³ pictată pentru biserica din Mierlești, com. Bărbătești, jud. Vâlcea. Biserica a fost construită între anii 1774-1776 și sfințită în 1776, octombrie 6, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”. Ctitori au fost popa Mirea, popa Costantin Brodeală și locuitorii comunei Bărbătești din acele vremuri⁴. Biserica a suferit mai multe renovări pe parcursul timpului⁵ și încă se

¹ **Mirea Diana**, conservator la Muzeul Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, doctorand în istorie la Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia.

² Foto 1, Nr. Inv. 410, Dimensiuni: 96x68x4 cm.

³ *Tehnică:* panou din lemn de esență moale, schiță incizată, grund alb, tempera emulsie grasă, aur, verni, fond de aur, nimburi de aur ștanțate, veșminte de aur, navă, ramă pictată cu aur și roșu, inscripție cu roșu.

⁴ Cilieni 1941, p. 35.

slujește în ea. Pridvorul a fost pictat și semnat de zugravii popa Ion, popa Tudor și Gheorghe.

Icoana a fost datată 1778, iulie 18, fiind o realizare a atelierului local Costești, jud. Vâlcea, mai precis atribuită lui Tudor Zugrav, care a pictat și icoana de hram a bisericii. Despre Tudor, popa din Costești, se știe că a pictat în mai multe biserici cum ar fi cea din Ciorobești (1751), Pietreni (1774) sau “la Păr” din Bistrița (1788)⁶. Tot din această biserică ajunge în muzeul vâlcean, alături de celelalte două lucrări, *Intrarea în biserică a Maicii Domnului; Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Împărat Constantin*, și icoana împărătească a lui Iisus Cristos semnată de Dimitrie zugrav. Este de necrezut cum în colțuri atât de îndepărtate de lume găsim icoane așa de valoroase deși totul poate fi explicat prin școlile formate în apropierea acestor zone, în cazul de față atelierul de la Costești, căruia îi aparține și Tudor zugrav.

Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Împărat Constantin sunt redați în picioare, cu hainele și fondul de aur, doar pentru fețe, mâini și păr folosindu-se ocră și siena arsă. Pentru filacteria Sfântului Ioan s-a folosit alb, negru, și roșu, iar pentru crucea Împăratului Constantin culoarea roșie. Împăratul Constantin se află în stânga imaginii, ținând în mâna dreaptă sceptrul și în mâna stângă crucea. El este îmbrăcat în haine de aur cu borduri elaborat decorate. Are ochii mari, nasul lung, barba și părul castanii, tunse scurt, buclate, iar pe cap poartă o coroană bogat decorată. Sfântul Ioan este prezentat ca înger, după cuvântul lui Iisus care l-a numit înger de la Dumnezeu⁷. El se află în dreapta imaginii, îmbrăcat în piele de animal și având pe deasupra o mantie prinsă pe un umăr ce îi acoperă corpul de la brâu în jos, ținând o filacteră deschisă în mâna stângă. Are ochi câprui, fața trasă, părul, barba și mustața lungi, dezordonate. La picioarele sale se află figurat și capul său pe tîpsie, simbol al morții sale prin decapitare la porunca lui Irod. Tehnica folosită de Tudor zugrav este prețioasă și respectă canoanele scrise în erminiile atonite. Creația este fără îndoială a sa dacă ținem cont de tehnica îngrijită în care a fost concepută și de pigmenții de bună calitate utilizați, autorul dovedindu-se încă o dată un demn moștenitor al zugravilor din perioada brâncovenească⁸.

Următoarele două icoane sunt oarecum apropiate ca dimensiuni, paletă cromatică și mod de interpretare, aparținând aceluiași atelier din Costești, Vâlcea, ce se remarcă prin atenția acordată chenarului, fondului împărțit în trei zone distincte și reprezentării unuia dintre sfinții importanți ai comunității, în acest caz Sfântul Grigore Decapolitul, care este înfățișat în ambele lucrări.

Una este o icoană prăznicar reprezentând pe *Sfântul Trifon și Sfântul Grigore Decapolitul*⁹, care a fost realizată în cel de-al treilea sfert al secolui al XVIII-lea¹⁰.

⁵ Studiul bisericii și al renovărilor suferite de aceasta este un alt capitol care nu face obiectul acestui articol.

⁶ Crețeanu 1980, p. 95.

⁷ Cavaros 2005, p. 193.

⁸ Ene 2011, p. 336.

⁹ Foto 2, Nr. inv. 166, Dimensiuni: 32x22x2 cm.

¹⁰ *Tehnică*: tempera, aur, panou lemn esență moale, grund alb, poliment, schiță incizată, fond în trei registre (roșu, albastru și aur), verni, nimburi ștanțate, inscripție cu roșu, ramă triplă, profilată.

Autorul nu s-a semnat pe lucrare. Personajele sunt reprezentate în picioare, frontal, având proporții de 1/7 unități față. Observăm influențe populare la această icoană armonioasă, pictată cu gust. Sfântul Trifon, cel care a avut de tânăr darul de a face minuni, este înfățișat tânăr, fără barbă, având o cutie în mâna stângă și o sabie în cea dreaptă. El este îmbrăcat într-o tunică roșie cu bordură de aur, decorată, și o haină scurtă verde cu flori și borduri de aur, decorate. Pe deasupra are o mantie roșie, decorată pe umeri cu aur. Moaștele Sfântului Grigore Decapolitul, care este prăznuit pe 20 noiembrie, se află la mănăstirea Bistrița din Vâlcea. Sfântul Grigore Decapolitul a devenit ocrotitorul acestei mănăstiri. El este reprezentat cu fața mai trasă, barba și părul ondulate și este pleșuv în creștet¹¹. În mâna stângă, acoperită de mantie, ține Evanghelia bogat ornamentată, iar cu mâna dreaptă binecuvântează. Sfântul este îmbrăcat într-o tunică albastră și o mantie roșie, ambele mai simple decât ale Sfântului Trifon. Veșmintele bogat drapate, cu umbre și lumini, au pliuri paralele și rotunjite, geometrizate sub genunchi, subliniind poziția statică a corpurilor. Personajele sunt frumos conturate.

Cealaltă icoană prăznicar îi reprezintă pe *Cuvioasa Paraschiva și Sfântul Grigore Decapolitul*¹², datând de asemenea din cel de-al treilea sfert al secolui al XVIII-lea¹³. Și aici autorul a rămas anonim. Spre deosebire de icoana cu numărul de inventar 166, în această lucrare, Sfântul Grigore Decapolitul este prezent alături de Cuvioasa Paraschiva. Cei doi sfinți sunt reprezentați frontal, în picioare și au proporții de 1/7 unități față. Personajele sunt frumos conturate, având fețe blânde. Și la această frumoasă icoană sunt vizibile influențele populare. Cuvioasa Paraschiva, cunoscută și sub denumirea populară de Sfânta Vineri și sărbătorită pe 14 octombrie, face un semn cu mâna stângă și ține o cruce în mâna dreaptă. Sfânta are ochii căprui, sprâncenele drepte și nasul mic, subțire. Ea este îmbrăcată cu o tunică albastră cu manșete, brâu și borduri aurii cu decor, și cu un maforion roșu prins cu o broșă. Sfântul Grigore Decapolitul are părul și barba ondulate și este pleșuv în creștet. În mâna stângă ține Evanghelia închisă și cu dreapta binecuvântează. El este îmbrăcat într-o tunică albastră și deasupra are o mantie roșie. Veșmintele, cu umbre și lumini, sunt bogat drapate, cu pliuri paralele și frânte pe coapse și sub genunchi, care scot în evidență poziția statică a elementelor anatomice.

Ce de-a patra icoană îi reprezintă pe *Sfântul Mina și Maxim Mărturisitorul*¹⁴. Datează din 1821 și e semnată de Gheorghe Zugrav¹⁵. Lucrarea a fost adusă din localitatea Olănești la Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea¹⁶.

¹¹ Dionisie din Furna 2000, p. 191.

¹² Foto 3, Nr. inv. 167, Dimensiuni: 32x22x2,5 cm.

¹³ *Tehnică*: tempera, aur, panou din lemn de esență moale, grund alb, poliment, schiță incizată, fond în trei registre (roșu, albastru și aur), navă cu model stucat spre interior, grund pe verso, verni, nimburi ștanțate, inscripție cu roșu.

¹⁴ Foto 4, Nr. inv. 429, Dimensiuni: 57,5x45x5 cm.

¹⁵ *Tehnică*: panou din lemn, grund alb, tempera grasă, aur, verni, ramă aplicată pictată cu verde și roșu, nimburi, veșmântul militar, cizmele, luminile la veșminte, razele din jurul Mântuitorului din aur, inscripții cu alb și pe filacteră cu negru.

¹⁶ Pe parcursul secolului al XVIII-lea, au existat mai multe biserici în Olănești și în muzeu nu a rămas înregistrată informația de la care dintre locașuri provine.

Încă de la început observăm că avem în față o icoană extrem de realistă, concepută sub influența artei occidentale (influență întâlnită în această perioadă pe teritoriul românesc). Totul este caligrafic reprezentat, respectând realitatea. În plin plan, Sfinții Mina și Maxim Mărturisitorul sunt prezentați frontal, în picioare, ușor întorși spre centrul imaginii, în cadrul natural cu vegetație, sol și cer. Pictat în partea stângă a imaginii, Sfântul Mina este îmbrăcat în veșmânt militar de culoare verde, având cizme, platoșă și scut din aur, mantie oranj cu lumini din aur, coif gri și o sulită în mâna dreaptă. Deși sobră, figura sa este plină de bunătate. Părul, mustățile și barba tunsă pe rotund sunt grizonate. Sfântul Maxim Mărturisitorul, aflat în partea dreaptă a imaginii, este îmbrăcat în tunică oranj și mantie de culoare ocru. El are un chip senin, barba lungă, mustățile și părul alb, ușor pleșuv. Sfântul Maxim ține cu mâna stângă o filacteră deschisă, iar mâna dreaptă în dreptul pieptului. În partea superioară, central, reprezentat mic, Iisus îi binecuvântează cu ambele brațe din cerul deschis. Totul este încadrat într-un contur cu aur și roșu.

Icoanele se încadrează în direcțiile cunoscute deja de specialiștii în domeniul istoriei artei, confirmându-le. Ei țineau cont de canoanele bisericești de reprezentare a fiecărui sfânt și de etapele tehnicii picturii în tempera pe lemn. Icoana conține un mesaj de ordin teologic, depășind arta. În același timp, la exemplele prezentate în acest articol, se poate observa cum pictorii, în special cei provinciali, în funcție de formația fiecăruia, au continuat tradiția artei brâncovenești, au adăugat în icoane elemente din arta vestică, elemente din natură, din arta populară sau au realizat portrete frumoase ce anunțau arta modernă și pictura de șevalet. În numeroase cazuri, arta cultă s-a retras în zonele periferice ale orașelor¹⁷ sau la sate¹⁸, după cum se poate observa și la câteva din icoane, reprezentanții săi fiind în același timp deosebit de inovatori, atât în tehnică cât și în compoziție. Fiecare pictor creează în stilul său unic, deși arta bizantină impune canoane bine stabilite, chiar rigide. Acești pictori, alături de mulți alții, sunt cei care au dus mai departe tradiția artistică și au pregătit în același timp, în mod decisiv, pictura românească modernă¹⁹. Este surprinzătoare diferența manierei de interpretare a celor patru icoane discutate. În scopul realizării lor, vrednicii zugravi au primit impulsuri din varii direcții.

¹⁷ Artă provincială.

¹⁸ Aici vorbim deja de artă țărănească.

¹⁹ În Drăguț 2000, p. 343-352, sunt foarte bine rezumate toate aceste tendințe ale artei sec. al XVIII-lea.

BIBLIOGRAFIE

- Cavarnos 2005 Cavarnos Constantine, *Ghid de iconografie bizantină*, București, 2005.
- Cilieni 1941 Cilieni I. Popescu, *Biserici, Târguri și Sate din județul Vâlcea*, Craiova, 1941.
- Crețeanu 1980 Crețeanu Radu, *Zugravi din Județul Vâlcea*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor, Monumente Istorice și de Artă*, anul XLIX, nr. 2, București, 1980.
- Dionisie din Furna 2000 Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, București, 2000.
- Ene 2011 Ene Ioana, *Nume de zugravi vâlceni în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea identificate în colecția de artă veche românească a Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” din Râmnicu Vâlcea și date despre activitatea lor*, în *Buridava*, 9, 2011, p. 332-340.
- Drăguț 2000 Drăguț Vasile, *Arta Românească*, București, 2000.

1. Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Împărat Constantin

2. Sfântul Trifon și Sfântul Grigore Decapolitul

3. Cuvioasa Paraschiva și Sfântul Grigore Decapolitul

4. Sfântul Mina și Maxim Mărturisitorul